

Χάραλντ Σλοτ Μέλερ, «Εραστές στο φεγγαρόφωτο» (1920). Κατά τον Τέοντορ Ράικ, η αγάπη είναι οικουμενική ανάγκη, αλλά δεν αφορά το ίδιο και τα δύο φύλα.

Η αγάπη, ένας «τόπος» όπου πάντα επιστρέφουμε

Βιβλία μέσα από το πρίσμα της πολυσήμαντης έννοιας του πιο ζωτικού αισθήματος

Της ΜΑΡΙΑΛΕΝΑΣ ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

«Ενα μωρό γεννιέται με την ανάγκη να το αγαπούν και αυτό δεν ξεπερνιέται ποτέ», λέει ο Αμερικανός πολιτικός Φρανκ Α. Κλαρκ. Αυτή η αγάπη ή η έλλειψή της βρίσκεται σαν το λιπάσμα σε ό,τι ανθίζει, σε όλα τα έργα τέχνης, διαπνέει όλες τις ενέργειες, τις λέξεις που χρησιμοποιούμε, φτιάχνει τους κόσμους μέσα στους οποίους θα κατοικήσουμε. Δεν υπάρχει ανθρώπινη δράση που να μην εμπεριέχει αυτή την αναζήτηση. Άλλοτε με υγιή τρόπο, άλλοτε με παθολογικό, η αγάπη δεν είναι αυτονόητη, είναι το αίτημα για μια ζωή που βιώνεται με νόημα. Για τις γυναίκες το βλέμμα του γονιού μπορεί να γίνει εφόδιο, αλλά και τροχοπέδη. Η αγάπη του πατέρα μπορεί να εμποδίσει ή να ευνοήσει τον δυναμισμό μιας κόρης, όπως και μια παθολογία ενός γονέα μπορεί να ανοίξει έναν άλλο δρόμο προσωπικής καταβύθισης και καλλιτεχνικής αναζήτησης. Σε αυτή την περίπτωση, η αγάπη γίνεται ένας πολύπλοκος δρόμος που οδηγεί, παρά τις δυσκολίες, σε ένα ξέφωτο.

Ο Αυστριακός ψυχαναλυτής Τέοντορ Ράικ, φίλος του Φρόιντ και αναλυόμενος του Καρλ Αμπραχαμ, εξετάζει τις όψεις της αγάπης στο βιβλίο του «Η ανάγκη να μας αγαπούν» (εκδόσεις Αλεξάνδρεια). Η «Κ» επιχειρεί να αναλύσει ψυχαναλυτικά δύο βιβλία της πρόσφατης εσοδείας, ιδωμένα μέσα από το πρίσμα της πολυσήμαντης και πολυκύματης έννοιας της αγάπης.

Το τελευταίο καταφύγιο

Η βραβευμένη συγγραφέας Ανί Ερνό ξεκινάει το βιβλίο της «Ο τόπος» (Μεταίχμιο) με τη φράση του Ζαν Ζενέ: «Το γράψιμο είναι το τελευταίο καταφύγιο για κείνους που έχουν προδοθεί». Το αυτοβιογραφικό βιβλίο της περιγράφει τον προσωπικό αγώνα να ξεφύγει από τη μοίρα των γονέων, τη μοίρα του αγράμματου πατέρα, που ξεκίνησε στην επαρχία της Γαλλίας ως εργάτης για να φτιάξει ένα μικρό δικό του παντοπωλείο και να μείνει εκεί. Η ιστορία μπορεί να διαβαστεί με πολλούς τρόπους. Δεν είναι λίγα τα παιδιά που στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, εν μέσω πολέμων, κοινωνικών και οικονομικών ανακατατάξεων, ανέβηκαν στο άρμα της εκπαίδευσης και άλλαξαν κυριολεκτικά ζωή. Στη Γαλλία συνέβη εντόνως τις δε-

Μαρία Λαϊνά, «Τι όμορφη που είναι η ζωή» (Πατάκης, σελ. 76). Annie Ernaux, «Ο τόπος» (μτφρ. Ρίτα Κολαίτη, Μεταίχμιο, σελ. 107). Theodor Reik, «Η ανάγκη να μας αγαπούν» (μτφρ. Ροζίνα Μητέκνερ, Αλεξάνδρεια, σελ. 100).

Το μικρό κορίτσι θέλει να αγαπηθεί επειδή είναι όμορφο, το μικρό αγόρι επειδή είναι δυνατό και ικανό.

καετίες του '40 και του '50, αλλά και στην Ελλάδα, και δέκα χρόνια αργότερα. Η συνταγή είναι η ίδια. Μια στενερμένη ζωή από παροχές, ένας περιορισμένος κόσμος από εμπειρίες και πρότυπα, ένας πατέρας ταλαιπωρημένος, σκυφτός μέσα στη δική του αξιοπρέπεια, μεγαλώνει μια κόρη που έχει άλλα όνειρα για τη ζωή της. Κυρίως ονειρεύεται τον κόσμο μέσα από τα γράμματα. Το διαβατήριο για την αλλαγή ζωής είναι η γνώση. Και μέσα από αυτή θα έρθει η διαφοροποίηση.

Ενα άλλο επίπεδο ανagnωσσης του βιβλίου είναι το πιο βαθύ, το πιο συγκινητικό, αυτό που διατρέχει τις λέξεις της Ερνό, όταν ενθυμείται τον πατέρα της, νεκρό πια από χρόνια. Άλλωστε το βιβλίο ξεκινάει με τη σκηνή του θανάτου του. Επισκέπτεται το σπίτι της για να θάψει τον πατέρα της, έχοντας εκείνη ήδη αλλάξει ζωή. Και εκεί η ηρωίδα, που έχει ήδη γίνει γυναίκα, καθηγήτρια, μητέρα, σύζυγος, ζαναγίνεται η κόρη αυτού του πατέρα. Ο Ράικ στο βιβλίο του «Η ανάγκη να μας αγαπούν» αναφέρεται στο γεγονός ότι η αγάπη είναι μια οικουμενική ανάγκη, αλλά δεν αφορά το ίδιο και τα δύο φύλα. Υπάρχει συναισθηματική διαφορά ανάμεσα στο πώς ζητάει ένα κορίτσι να αγαπηθεί από τον πατέρα από ένα αγόρι, και το αντίστροφο. Καμιά φορά ακόμα και η λέξη «αγαπώ» δεν είναι η κατάλληλη για να εκφράσει όλες αυτές τις διαφορετικές επιθυμίες. Πολλές φορές αυτή η λέξη εκφράζει την ανάγκη να μας συμπιαθούν ή να μας θαυμάζουν.

Συνήθως το φύλο παίζει ρόλο στο τι τονίζει ο γονέας και στο τι θέλει και το ίδιο το παιδί να αγαπηθεί από αυτό. Το μικρό κορίτσι θέλει να αγαπηθεί επειδή είναι όμορφο, το μικρό αγόρι επειδή είναι δυνατό και ικανό. Αυτή η διαχωριστική γραμμή είναι συχνά εμφανής ακόμα και πριν από την ηλικία των τριών ετών.

Συμβαίνει όμως το εξής στο βιβλίο της Ερνό, όπως και σε όλα τα κορίτσια που τα κατάφεραν μέσα από το βλέμμα του πατέρα. Και εκεί υπάρχει μια διαφοροποίηση που αξίζει να αναδειχθεί. Το πιο δύσκολο και πιο σημαντικό για μια κόρη, εν προκειμένω, είναι όταν ο πατέρας κατορθώσει να δει τις δυνατότητές της – και πέρα από την εμφάνισή της – και επενδύσει εκεί, σαν αυτή να ήταν ένας καλός γιος. Στην περίπτωση αυτή ο άνδρας ευνοεί τη φαλλικότητα του κοριτσιού για να μπορέσει να «δισιδώσει» στον κόσμο, όχι μόνον με την εμφάνιση, αλλά και με τη διανοητικότητα. Τη θεωρεί ικανή να αλλάξει τη ζωή της με το μυαλό της, αποδεικνύοντας ότι είναι καλύτερη και από εκείνον. Η ικανότητα να αγαπάει ένας πατέρας μια κόρη για το μυαλό της (αλλά και μια μητέρα στο αντίθετο παράδειγμα) ευνοεί τη διφυλία της, δεν την εγκλωβίζει στον ρόλο της θηλυκότητας και της επιτρέπει να κτίσει μια ζωή με επιτεύγματα «αρρενωπά», όπως είναι η κατάρτιση ενός πτυχίου και η ισότιμη διείσδυση στον κόσμο των ανδρών.

Ποιητικό παράδοξο

Στο βιβλίο της Μαρίας Λαϊνά, που επίσης κυκλοφόρησε αυτές τις μέρες, με τίτλο «Τι όμορφη που είναι η ζωή», στεκόμαστε μπροστά σε ένα ποιητικό παράδοξο. Ο τίτλος τίθεται με μειδίαμα, με μια υπόκωφη ειρωνεία για τη ζωή της ηρωίδας, όπου μόνον πλέον αναλογίζεται σε μεγάλη ηλικία τη ζωή της μητέρας

της. Μέσα από την εσωστρέφειά της, τη δυσκολία της να έρθει σε επαφή με άλλους ανθρώπους, την αμηχανία της να επαναλάβει κοινότοπους διαλόγους με τους γείτονες, να ζήσει δηλαδή μια ζωή όπως τόσοι και τόσοι άνθρωποι καθημερινά, τη φέρνει στην ίδια τροχιά της καταθλιπτικής ζωής της μητέρας της. Όπως πολύ εύστοχα γράφει ο Ντέιβιντ Φόστερ Γουάλας, που αυτοκτόνησε, «όλοι εσείς δεν έχετε την παραμικρή ιδέα του τι σημαίνει στα αλήθεια “μέρα μπαίνει, μέρα βγαίνει”».

Έτσι και η ηρωίδα του μικρού ποιητικού αφηγήματος συναντά την ψυχική ζωή της μητέρας της μέσα από το δικό της βίωμα, μέσα από μια απόλυτη ταύτιση, που ήρθε να τη συναντήσει όσο μεγαλώνει, όσο μεγαλώνει και το πρόβλημα της μητέρας της. Η ηρωίδα όμως επέλεξε μέσα από την ταύτιση αυτή, του καταθλιπτικού βιώματος, να γίνει δημιουργός. Να επενδύσει στην τέχνη, στην ποίηση, στη γραφή. Η δική της ζωή ταυτίστηκε με την απομόνωση. Όπως έλεγε ο Γκούσταβ Μάλερ, «δεν χρειάζεται να είσαι ζωντανός όταν γίνεσαι αθάνατος», και η τέχνη προσφέρει μια μορφή αθανασίας. Η αγάπη λοιπόν για τον δημιουργό έρχεται μέσα από την επιβεβαίωση της δημιουργίας του. Καλή, κακή ζωή δεν έχει τόση σημασία, όσο αν αναγνωρίστηκε αυτό που άφησε πίσω του. Εδώ, σε αντίθεση με την επιστήμη, η τέχνη μπορεί να έρθει μέσα από την ταύτιση με την καταθλιπτική θέση. Άλλωστε, όπως σημειώνει ο Ράικ, και αναδεικνύεται περίφημα στο έργο της Λαϊνά, «οι αυθεντικοί διανοητές ή καλλιτέχνες δεν είναι ποτέ άνθρωποι που συμμετέχουν σε μαζικές διαδικασίες και για κάποια χρόνια απολαμβάνουν την απομόνωσή τους που φαίνεται να αποτελεί απαραίτητα προϋπόθεση για τη δημιουργικότητά τους».

Για τον καλλιτέχνη, πολλές φορές η κοινωνία είναι ταυτόχρονα αντικείμενο αγάπης και μίσους. Η φαντασίωση είναι ότι μόνον όταν μείνει μόνος είναι ολόκληρος. Διότι πολύ συχνά οι άλλοι δεν τον καταλαβαίνουν ή δεν του αναγνωρίζουν αυτό που θα έπρεπε. Και όπως και η ίδια λέει, «η τέχνη κατοικείται και συρρικνώνεται επειδή οι περισσότεροι την αγνοούν, γαντζώνονται από την τέχνη για να κάνουν απλώς το κομμάτι τους ή να τους πάρει γρήγορα ο ύπνος το βράδυ».

